

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

Юрчак Артур Ігорович

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ**

спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-науковою програмою
Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи)

Умань – 2022

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук,
доцент Ткачук Л. В.

РЕЦЕНЗЕНТ: доктор педагогічних наук,
професор Іщенко Л. В.

Захист відбудеться 18 травня 2022 р. о 9.00 год. на засіданні ЕК кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

З роботою можна ознайомитись на кафедрі педагогіки та освітнього менеджменту, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 316.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ.....	7
1.1. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема...	7
1.2. Зміст і особливості професійної діяльності психолога військової частини.....	20
1.3. Структура готовності майбутнього психолога до фахової діяльності у військових частинах.....	53
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ.....	64
2.1. Стан сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах	64
2.2. Організація педагогічного експерименту.....	74
2.3. Експериментальна перевірка ефективності шляхів удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах	88
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
ДОДАТКИ.....	120

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасні тенденції розвитку України ставлять перед вітчизняною системою вищої освіти нові завдання, одним із яких є якісна підготовка висококваліфікованих фахівців. Аналіз сучасного стану фахового навчання здобувачів вищої освіти, розвитку педагогічної науки й практики дозволяє виявити актуальність проблеми вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх психологів. Поліпшення потребує вся система їхнього фахового формування, а надто, якщо це стосується військової сфери. Сучасне реформування Збройних сил України, стратегічні виклики національній безпеці та обороні, російсько-українська війна зумовили нагальну потребу у підготовці особистісно зрілих і компетентних фахівців-психологів для професійної діяльності у військових частинах Збройних Сил України, здатних ефективно виконувати завдання психологічної підготовки та супроводу військовослужбовців у мирний та воєнний час. Соціальна значущість діяльності, специфічність і складність роботи психолога у військовій сфері зумовлюють особливі вимоги до підготовки фахівців даного напрямку.

Аналіз спеціальної літератури та вивчення досвіду підготовки психологів для практичної діяльності у військових частинах дозволили встановити особливості їхньої роботи, з'ясувати зумовленість цих особливостей специфікою об'єкта та умов професійної реалізації. Важливими завданнями психолога у військовій сфері є проведення професійного відбору фахівців, сприяння професійній адаптації спеціалістів галузі, кваліфікована допомога з надання психологічної консультації та допомоги особовому складу військових частин. Для ефективного виконання цих завдань психологу необхідна спеціальна підготовка в умовах навчання у закладі вищої освіти (ЗВО).

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження дозволив виділити провідні аспекти її вивчення. Так, зокрема, дослідженням готовності

психолога до професійної діяльності займалися такі вчені, як Л. Барановська, Н. Берегова, О. Бондаренко, С. Васів, А. Киливник, А. Коломієць, В. Панок, А. Руденок, І. Солійчук, І. Томаржевська, Я. Чаплак, Н. Чепелева та інші вчені.

Значний внесок у розробку теоретичних основ створення та подальшого впровадження у війська системи психологічного забезпечення протягом останніх десятиліть внесли психологи Б. Бадмаєв, А. Барабанщиків, Д. Гандер, М. Дьяченко, Л. Железняк, О. Жданов, А. Караяні, М. Коробейников, П. Корчемний, Г. Луков, В. Перевалов, К. Платонов, В. Пономаренко, С. Седін, В. Селезнев, В. Сисоєв, А. Столяренко, Н. Феденко, Е. Утлік, В. Юсов і багато ін.

З середини 90-х років ХХ ст. проведено низку наукових досліджень, спрямованих на вивчення змісту та умов ефективності професійної діяльності військових психологів (В. Николин, І. Сиромятников, А. Харитонов та ін). Однак проблема формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах на етапі їх підготовки у ЗВО все ще залишається ґрунтовно не дослідженою як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Саме це і спонукало нас до вибору теми кваліфікаційної роботи **«Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

Для досягнення мети визначено такі **завдання:**

1. На основі вивчення наукової літератури розкрити сутність базових понять дослідження.

2. З'ясувати сутність, зміст та структуру готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

3. Виявити стан сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

Об'єкт дослідження – процес формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури й передового перспективного педагогічного досвіду; емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, педагогічний експеримент.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У дослідженні взяло участь 114 респондентів.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розкрито сутність базових понять дослідження; з'ясовано сутність, зміст та структуру готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах; визначено стан сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах; теоретично обґрунтовано шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах в процесі фахової підготовки.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що спеціальний тренінг та технологія реалізації шляхів формування в майбутніх психологів готовності до професійної діяльності у військових частинах пройшли дослідницько-експериментальну перевірку, яка дозволяє реалізувати їх в умовах сучасних закладів вищої педагогічної освіти. Теоретичні положення, практичні результати, методичні рекомендації щодо формування у майбутніх психологів готовності до професійної діяльності у

військових частинах можуть бути використані викладачами закладів вищої педагогічної освіти у процесі професійної підготовки студентів, на курсах підвищення кваліфікації працівників освіти. Теоретичні положення й практичні напрацювання, викладені у кваліфікаційній роботі доцільно використовувати під час написання рефератів, курсових і дипломних робіт студентами.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи здійснювалася шляхом участі у Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» (Умань, 24 листопада 2021 р.), виступів на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту УДПУ імені Павла Тичини.

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи висвітлено у тезах: Юрчак А., Ткачук Л. Готовність майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах. *Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Умань, 24 листопада 2021 р.) / гол. ред. Бойченко В. В. Умань: ВПЦ «Візаві», 2021.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (151 найменування), 7 додатків на 18 сторінках. Загальний обсяг роботи – 138 сторінок, основний зміст – 101 сторінка. Робота містить 1 таблицю.

У першому розділі «Теоретичні основи формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах» було уточнено зміст базових понять дослідження, розкрито зміст і особливості професійної діяльності психолога військової частини; з'ясовано сутність, зміст та структуру готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

У другому розділі «Шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах» було визначено стан сформованості готовності майбутніх

психологів до професійної діяльності у військових частинах; обґрунтовані та експериментально перевірені шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах.

Спираючись на вимоги сучасного ринку праці до психолога військової сфери і враховуючи результати дослідження стану підготовки фахівців цієї галузі у ЗВО, шляхами підвищення ефективності процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах було визначено:

- наближення процесу навчання до реальних умов спілкування з персоналом військових частин;
- навчання комунікативності за допомогою методу кейсів (case-study);
- відбір навчального матеріалу та організація процесу навчання з опорою на використання психодіагностичного інструментарію.

Проведення циклу тренінгових занять «Професійної діяльність психолога у військових частинах» сприяло підготовці студентів до професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

1. На основі вивчення наукової літератури розкрито сутність базових понять дослідження: «готовність», «готовність до професійної діяльності»; «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності»; «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах».: «готовність», «готовність до професійної діяльності»; «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності»; «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах».

Встановлено, що «готовність» виявляється на особистісному рівні через систему спеціальних здібностей і професійно важливих якостей, на ціннісно-смісловому рівні у вигляді настанови (специфічного стану свідомості, який відображає ціннісно-сміслову ставлення до відповідності

між такими складовими, як біологічні, соціальні й духовні потреби людини; фізичні й психологічні її можливості; вимоги актуальної ситуації професійної діяльності чи професійного розвитку;

– «готовність до професійної діяльності» – є цілеспрямованим вираженням особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки;

– «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності» – це наявність мотивів вибору професії психолога, професійна спрямованість (позитивне ставлення до цієї професії, настанова до професійної діяльності), професійно значущих якостей особистості; широкий обсяг спеціальних знань та умінь; наявність емоційних та вольових властивостей особистості, які сприяють її реалізації;

– «готовність майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах» – це інтегральне утворення особистості, що характеризується пізнавальним інтересом до діяльності у військовій галузі, позитивним ставленням психолога до професійної діяльності, розвитком емоційної сфери фахівця; системою загальних, універсальних знань психолога, необхідних для роботи у будь-якій сфері та специфічних для роботи у військовій галузі; системою умінь, що зумовлює досягнення адекватного вимогам фахової діяльності результату за рахунок достатньо високого рівня професійного розвитку фахівця-психолога та здатністю до оцінки своєї підготовки до професійної діяльності у військових частинах.

2. Вияснено сутність, зміст та структуру готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах. З'ясовано, що професійну діяльність психолога у військовій частині становить система взаємопов'язаних методів, способів і засобів, що застосовуються ним для вивчення психологічних особливостей військовослужбовців і цивільного персоналу, військових колективів, психологічних чинників військово-професійного середовища та їх удосконалення з метою підвищення

ефективності військової діяльності та збереження психічного здоров'я військовослужбовців і членів їх сімей

Виявлено особливості діяльності психолога у військових частинах, які полягають у здійсненні діагностичної, консультативної, профілактичної та реабілітаційної діяльності, яка виявляється в розумінні загальних принципів оптимізації діяльності військовослужбовців з точки зору «людського чинника»; в організації професійної діяльності, яка спрямована на підвищення стійкості до стресу; у врахуванні специфіки методів реабілітаційної роботи із військовослужбовцями, які перебувають у кризовому стані та ін. Обґрунтовано мету (збереження емоційного та психічного здоров'я військовослужбовців, а також подолання кризових станів); завдання (здійснення професійного психологічного підбору, відбору, професійної адаптації фахівців військової галузі; запобігання та профілактика професійних деструкцій фахівців військової галузі та ін.; напрями (професійний психологічний відбір військових, оцінка та корекція психологічного стану персоналу, участь у розслідуванні подій та ін.); визначено основні функції діяльності психолога у військових частинах.

З'ясовано структуру готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах у процесі фахової підготовки. Виокремлено складові структури: особистісну, когнітивну, діяльнісну.

3. Виявлено стан сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах. На основі сутнісних ознак готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах визначено рівні сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах: високий, середній та низький.

Установлено, що формування готовності до професійної діяльності психолога у військових частинах потребує вдосконалення, оскільки в сучасних ЗВО здійснення підготовки психологів за спеціальностями 053«Психологія» не передбачає формування готовності до діяльності у військових частинах.

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано шляхи удосконалення процесу формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах в процесі фахової підготовки:

- наближення процесу навчання до реальних умов спілкування з персоналом військових частин;
- навчання комунікативності за допомогою методу кейсів (case-study);
- відбір навчального матеріалу та організація процесу навчання з опорою на використання психодіагностичного інструментарію.

Розроблено та експериментально перевірено ефективність тренінгової технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах у процесі фахової підготовки. Ідея запропонованого тренінгу полягала в розробці змісту та застосуванні форм, методів та засобів освітньої діяльності, які сприяли б успішній підготовці психологів у ЗВО та формуванню в них готовності до роботи у військових частинах, розвитку мотивації та позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Розробка та проведення тренінгу зорієнтовані на формування основних складових готовності майбутнього психолога до професійної діяльності у військових частинах: особистісної, когнітивної, діяльнісної.

Заняття тренінгу проводилися з використанням форм (індивідуальна, фронтально-колективна, групова і парна) та методів (неімітаційні методи: лекція-бесіда (діалог з аудиторією), лекція-диспут, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, теоретична співбесіда, метод мозкового штурму, метод евристичних запитань, метод емпатії (особистої аналогії) та імітаційні: ігрові (метод аналізу конкретних ситуацій (case-study) та ігри-змагання) та неігрові (ситуація (широкоформатна), мікроситуація, ситуація-ілюстрація, ситуація-проблема (ситуаційна задача), ситуація-інцидент) активізації навчальної діяльності студентів .

Експериментальна перевірка тренінгової технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у військових

частинах засвідчила позитивну динаміку змін у рівнях сформованості готовності в експериментальній групі порівняно з контрольною. Так, у результаті формувального етапу експерименту в ЕГ кількість студентів з високим рівнем сформованості готовності до діяльності у військових частинах зросла на 14,5% (в КГ – 5,2 %); кількість студентів низького рівня готовності після проведення тренінгу зменшилася в ЕГ на 27,3% (у КГ – зменшилась на 13,6%).

Результатом застосування технології стала сформована готовність майбутніх психологів до професійної діяльності у військових частинах, яка виявляється у наявності пізнавального інтересу до роботи у військовій сфері; позитивному ставленні психолога до професійної діяльності; розвиненості емоційної сфери фахівця; широкому обсязі загальних, універсальних знань психолога, необхідних для роботи у будь-якій сфері та спеціальних для роботи у військових частинах; сформованості фахово орієнтованих умінь, що зумовлює досягнення адекватного вимогам професійної діяльності результату за рахунок достатньо високого рівня розвитку соціальної зрілості фахівця-психолога; наявність здатності до оцінки своєї підготовки до професійної діяльності.